

loco eum constituit: « Omnes Doctores, inquit, superavit, totus excedens, totus extra se positus, divino lumine afflatus, occupatus a Deo, divinus laudator ab omnibus judicatus, ideoque *legitimus*, id est sacer quidam Deus, ac divinus preceptor noster. »

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus Athenis pergit Corinthum. Ibi jussu Dei pollicentis multorum conversionem predicat per sequentes; inde, vers. 12, accusatus a Judæis, se purgat apud proconsulem, in cujus conspectu Judæi furentes Sosthenem impune verberant. Post hæc, vers. 18, Paulus predicando peragrat Ephesum, Caseream, Antiochiam, Galatiam et Phrygiam. Denique, vers. 24, Apollo eruditus ab Aquila, fortiter contra Judæos fidem Christi propagat et propagat.

1. Post hæc egressus ab Athenis, venit Corinthum; 2. et inveniens quemdam Judæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, et Priscillam uxorem ejus (eo quod præciperet Claudius discedere omnes Judæos a Roma), accessit ad eos. 3. Et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur (erant autem scenofactorie artis). 4. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Jesu, suadebatque Judæis et Græcis. 5. Cum venisset autem de Macedonia Silas et Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. 6. Contradictentibus autem eis et blasphemantibus, excutens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum: mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam. 7. Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Titi Justi, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagoga. 8. Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua: et multi Corinthiorum audientes, credebant et baptizabantur. 9. Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere et ne taceas; 10. propter quod ego sum tecum, et nemo apponet tibi ut noceat te; quoniam populus est mihi multus in hac civitate. 11. Sedit autem ibi annum et sex menses, docens apud eos verbum Dei. 12. Gallione autem proconsule Achaia, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal, 13. dicentes: Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum. 14. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Judæos: Si quidem esset iniquum aliquid aut facinus pessimum, o viri Judæi, recte vos sustinerem. 15. Si vero questiones sunt de verbo, et nominibus, et lege vestra, vos ipsi videritis: judex ego horum nolo esse. 16. Et minavit eos a tribunali. 17. Apprehendentes autem omnes Sosthenem, principem synagoga, percutiebant eum ante tribunal; et nihil eorum Gallioni cura erat. 18. Paulus vero cum adhuc sustinisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla et Aquila), qui sibi totoderat in Cenchris caput: habebat enim votum. 19. Devenitque Ephesum, et illos ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Judæis. 20. Rogantibus autem eis ut ampliori tempore maneret, non consensit. 21. Sed valefaciens et dicens: Iterum revertar ad vos Deo volente, profectus est ab Epheso. 22. Et descendit in Caseream, ascendit et salutavit Ecclesiam, et descendit Antiochiam. 23. Et facta ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem, et Phrygiam, confirmans omnes discipulos. 24. Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis. 25. Hic erat edoctus viam Domini, et fervens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quæ sunt Jesu sciens tantum baptisma Joannis. 26. Hic ergo cepit fiducialiter agere in synagoga.

Quem cum audissent Priscilla et Aquila, assumpserunt eum, et diligenter exposuerunt ei viam Domini. 27. Cum autem vellet ire Achaïam, exhortati fratres, scriperunt discipulis ut susceperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his qui crederant. 28. Vehementer enim Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas esse Christum Jesum.

1. POST HEC EGRESSUS AB ATHENIS. — Quia Athenienses novitatis studiosi, nova Pauli doctrina statim exsaturati, aliis novis de more suo audiendis et dicendis intendebant, ait Chrysostomus. Hæc enim est novitatis amanitudo in doctores, ut novis auditis statim illa quasi vetera fastidiant, moxque nova alia et alia captent: nam quasi febricitantes, insatiabili novitatis siti laborant.

VENTI CORINTHUM. — Quia Corinthus, ait S. Chrysostomus, erat urbs plena Philosophis et Oratoribus. Erat hæc metropolis Achaia, sive Peloponnesi, quæ nunc Morea dicitur, de cujus situ, opibus, moribus, vide dicta in præfat. epist. ad Corinth. Hic Paulus scripsit epist. ad Thessalonicenses, quæ omnium epistolarum S. Pauli est prima, si tempus scriptiois spectes. Paulus enim Silam et Timotheum evocatos ad se Athenas, miserat Thessalonicam: illi ad eum redierunt Corinthum statumque Thessalonicensis Ecclesie ei retulerunt: quo audito, primam ad eos dedit epistolam. Ita Baronius. Vide dicta I Thessal. III, 6.

2. PONTICUM GENERE. — oriundum ex provincia Ponti. Perperam aliqui legunt, pontificum genere, quasi fuerit oriundum ex pontificibus. Alius hic est Aquila ab Aquila pariter Pontico, qui primus post Septuaginta vetus Testamentum ex Hebræo in Græcum convertit, vixitque sub Adriano Imperatore, factus ex Gentili Christianus, ex Christiano Judæus, de quo Epiphanius, lib. De Mensuris, et Philastrius, hæret. 90. Nam noster hic illo interprete fuit prior magnusque Evangelii propagator. Unde eum mire laudat Paulus, epist. II ad Timoth., cap. IV, 19, et I Corinth., cap. XVI, 19. Quocirca Aquila hic cum uxore Priscilla, sive Prisca, Sanctorum catalogo ascriptus legitur in Martyrol., die 8 Julii. Ubi vide Baronium.

QUI NUPER, — νεωτάτος, id est recenter; Syrus, eo tempore (1).

EO QUOD PRÆCIPISSET CLAUDIUS DISCEDERE OMNES

(1) Utrum a Paulo, an Romæ jam ad centum Christianorum adductus fuerit Aquila, incertum quidem est, sed posteriori probabilis videtur. Quodsi enim homo de Paulo et re Christiana præclare meritis, Paulo ipso duce ad Christi signa se contulisset, id haud dubie Scriptor commemorare non omisisset, cum infra, vers. 7 et 8, alios Judæos a Paulo ad sacra Christiana perductos disertè memorarit. Præterea formula *προσθέντων αὐτοῖς* amicis accessum magis, quam primam doctrinam Christianam prædicationem declarat. Exstat autem jam illo tempore Romæ centus Christianorum, cujus primordia repetenda sunt tum a Romanis, qui festo Pentecostes Christi, assensu qui Romanæ mercaturæ faciunda causa profecti erant. Ita Kimoniæ ad h. l.

JUDÆOS A ROMA. — Causam dat Suetonius in Claudio, cap. XXV, quod Judæi Romæ assidue tumultuarentur; sed in eo quod addit, « impulsore Christo (2). » splendide mentitur, uti solent Gentiles historici in rebus Judaicis. Videtur ergo quod Romæ, increbrescente religione Christiana, Judæi se ai more solito opposuerint, et cum Christianis altercati sint; affirmantibus Christianis Christum jam venisse, negantibus Judæis. Claudius metuens ne quis inde tumultus existeret, quo ipse imperio pelleretur per Christum et Christianos (erat enim timidissimus et umbras nomenque novi regis exhorrescebat, uti superius ex Suetonio dixi), jussit omnes Roma excedere. Nam non solum Judæos, sed et Christianos e Judæis oriundos, quasi genere Judæos, Roma excessisse, patet hic exemplo Priscillæ et Aquilæ, ac S. Petri, qui ea de causa Roma discedens, venit Hierosolymam, ibique celebravit primum Concilium Hierosolymitanum, uti dixi cap. XV. Audi nuperum Poëtam, Claudium suis coloribus pingentem:

Vecors, stupidus, prædubibus stultus, stultis prudens visus. Clarior erat, si fuisset obscurior. In angulo gladium fugiens, sceptrum invenit. Dominum sub domino gessit, liberti libertus, uxoris servus. Omnia in imperio habuit præter imperium.

Aliam causam expulsionis Judæorum dat Hugo et Lyranus, nimirum quod ipsi Agrippinam, Claudii uxorem, pellexissent ad Judaismum, sicut paulo ante Tiberius eosdem Roma proseripserat, eo quod Fulviam, Saturnini senatoris uxorem, ad Judaismum traxissent, ab eaque aurum et purpuram extorsissent, uti narrat Josephus, lib. XVIII Antiq., cap. I et V. Porro hæc expulsio contigit anno Claudii 9, Christi 54, uti ex Paulo Orosio, Beda, Adone et aliis demonstrat Baronius.

3. ET OPERABATUR. — idque per sesquiannum continue prædicans, et sibi suisque operans, uti victum comparat. Vide hic generositatem Pauli: poterat alimoniam et stipendium prædicationis a Christianis exigere, eoque se sustentare, uti faciebant alii Apostoli; sed noluit, ut omnibus liqueret eum non lucra, sed animas venari, itaque plures ad Christum converteret. Vide S. Grego-

(2) Suetonii verba sunt: « Judæos impulsore Chresto tumultuantes Roma expulsi. » Illi nota, Christum a Suetonio dictum fuisse Chrestum. Græci enim et Romani Chrestos multos, imprimis servos, dici norant nomine proprio, Chrestos vero nullos; non erat hoc appellativum illi sub proprii forma usitatum, hinc promittantur Chrestus et Chrestianus. Cf. Tertullianum, *Asologia, ad Gentes*, cap. III; Lactantium, lib. IV, VI, 5.

Nihil sic facit amicum, ut anima gratitudinis studiosa, ob bene loqui solens, anima sine fastu, contemptus vane glorie, contemptus honoris.»
 ET DILIGENTIS EXPOSERUNT EI VIAM DOMINI, — puta institutum Christianismi a Deo sanctum. Nota hic humilitatem et docilitatem Apollo, qui vir eloquens potensque in Scripturis, erudiri se sinit ab Aquila et Priscilla. Cicero in Catone Majore laudat hanc Solonis sententiam: « Quotidie addiscens plurima, fio senex. » Tale est et illud Salvii Juliani jurisconsulti: « Etsi alterum pedem in sepulcro habere, adhuc addiscere vellem. » Diogenes Cynicus ab Antisthene baculo repulsus: « Cede, ait, si vis, at nullum invenies baculum tam durum quo me abs te abigas, dum aliquid dixeris. » Ita Laertius, lib. VI, cap. II. Zeno oraculum consulens, « quo pacto optime vitam insisteret, » audivit: « Si mortuis concolor fieret. » Ille sentiens se vocari ad veterum lectionem, contulit se ad philosophiam: nam studium ac victus parcimonia maciem et pallorem homini conciliat. Ita Laertius, lib. VII, cap. I. Ita S. Hieronymus natu grandior adit Constantinopolim, ut S. Gregorium Nazianzenum audiret, eoque praeceptore saepe gloriatur. Ita S. Augustinus sua dubia in Scripturis proposuit S. Hieronymo, ut ab eo doceretur. Idem fecit S. Damasus Pontifex.

27. EXHORTATI FRATRES, — *παραφύραται*. Syrus, *provenerunt eum fratres*, exhortando scilicet eum, ut pergeret in Achaïam, puta Corinthum, ac fideles sua sapientia et facundia in fide et pietate confirmaret. Noster recte vertit, *exhortati*: nam λόγος παραφύρατος vocatur oratio exhortatoria (1).

CONTULIT MULTUM HIS QUI CREDIDERANT. — Graece addunt, *διὰ τῆς χάριτος*, id est *per gratiam* verbi, spiritus ac fervoris sibi a Deo aspiratam.

28. VEHEMENTER, — *ἐπιόνως*, id est acriter, magna contentione, nervose et officere.

ESSE CHRISTUM JESUM, — quod Jesus esset Christus. Est anastrophe.

(1) Alii jungunt *exhortati eum scripserunt*, id est, *litteras cohortatorias scripserunt*, ut scilicet eum benevole exciperent.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus redit Ephesum: ibi duodecim circiter discipulos Joannis baptizat et confirmat. Secundo, vers. 7, in synagoga tres menses, mox in schola tyranni per biennium praedicat, et dicta sua miraculis confirmat, adeo ut solis sudaris suis aegros sanet et demones pellat, quod dum imitari tentant Judaei Seveæ filii, invaduntur a demone: quare multi magiam damnant et magicos libros comburunt. Tertio, vers. 23, Demetrius argentarius Diana tumultum concitat contra Paulum, quem sedat scriba.

1. Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum, et inveniret quosdam discipulos, 2. dixitque ad eos: Si Spiritum Sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque si Spiritus Sanctus est, audivimus. 3. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Joannis baptisate. 4. Dixit autem Paulus: Joannes baptizavit baptismis poenitentiae populum, dicens: In eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est in Jesum. 5. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu. 6. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus Sanctus super eos, et loquebantur linguis, et prophetabant. 7. Erant autem omnes viri fere duodecim. 8. Introgressus autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans et suadens de regno Dei. 9. Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudo: discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola tyranni ejusdam. 10. Hoc autem factum est per biennium, ita ut omnes qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Judaei atque Gentiles. 11. Virtutesque non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli: 12. ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria, et semicincta, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur. 13. Tentaverunt autem quidam et de circumventibus Judaeis exorcistis, invocare super eos qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu, dicentes: Adjuro vos per Jesum, quem Paulus praedicat. 14. Erant autem quidam Judaei Seveæ principis Sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant. 15. Respon-

dens autem spiritus nequam dixit eis: Jesum novi, et Paulum scio: vos autem qui estis? 16. Et insiliens in eos homo, in quo erat daemionum pessimum, et dominatus amborum, invaluit contra eos, ita ut nudi et vulnerati effugerent de domo illa. 17. Hoc autem notum factum est omnibus Judaeis atque Gentilibus, qui habitabant Ephesi; et cecidit timor super omnes illos, et magnificabatur nomen Domini Jesu. 18. Multique credentium veniebant, confitentes et annuntiantes actus suos. 19. Multi autem ex eis, qui tuerantur curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus; et computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. 20. Ita fortiter crescebat verbum Dei, et confirmabatur. 21. His autem expletis, proposuit Paulus in spiritu, transita Macedonia et Achaia ire Hierosolymam, dicens: Quoniam postquam fuero ibi, oportet me et Romam videre. 22. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum et Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. 23. Facta est autem illo tempore turbatio non minima de via Domini. 24. Demetrius enim quidam, nomine argentarius, faciens aedes argenteae Dianae, praestabat artificibus non modicum questum; 25. quos convocans, et eos qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio; 26. et videtis et auditis quia non solum Ephesi, sed pene totius Asiae Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens: Quoniam non sunt dii, qui manibus fiunt. 27. Non solum autem haec periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed et magna Dianae templum in nihilum reputabitur, sed et destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia et orbis colit. 28. His auditis, repleti sunt ira, et exclamaverunt dicentes: Magna Diana Ephesiorum. 29. Et impleta est civitas confusione, et impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Gaio et Aristarcho Macedonibus, comitibus Pauli. 30. Paulo autem volente intrare in populum, non permisit discipuli. 31. Quidam autem et de Asiae principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum, rogantes ne se daret in theatrum. 32. Alii autem aliud clamabant. Erat enim Ecclesia confusa; et plures nesciebant qua ex causa convenissent. 33. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Judaeis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo. 34. Quem ut cognoverunt Judaeum esse, vox facta una est omnium, quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. 35. Et cum sedasset scriba turbas, dixit: Viri Ephesii, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnae Dianae Jovisque prolis? 36. Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse et nihil temere agere. 37. Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. 38. Quod si Demetrius, et qui cum eo sunt artifices, habent adversus aliquem causam, conventus forenses aguntur, et proconsules sunt, accusent invicem. 39. Si quid autem alterius rei quaeritis, in legitima Ecclesia poterit absolvi. 40. Nam et periclitamur argui seditionis hodiernae: cum nullus obnoxius sit (de quo possimus reddere rationem) concursus istius. Et cum haec dixisset, dimisit Ecclesiam.

1. PERAGRATIS SUPERIORIBUS PARTIBUS, — Galatia et Phrygia, postquam Hierosolymis redisset Antiochiam, de qua cap. praeced., vers. 23.

QUOSDAM DISCIPULOS. — Opinatur Cajetanus, hos esse conversos et baptizatos baptismis Joannis ab Apollo. Hic enim ante Paulum fuerat Ephesi, solumque sciebat baptismis Joannis, cap. praeced., vers. 24 et 25. Sed obstat quod Ephesi Apollo instructus fuerit plenius de Christo et Christi baptismis ab Aquila, cap. xviii, vers. 26; quare si hi fuissent ejus discipuli, utique ipse eos plenius de Christo instruxisset, et baptis-

Christi baptizari curasset. Adde, baptismum Joannis durasse tantum usque ad Christum: ad illum enim ducebat et tendebat, ideoque a solo Joanne collatus est, non a discipulis, vel posteris ejus, ut docet S. Augustinus, tract. 3 in Joannem, et S. Cyrillus, lib. II in Joannem, cap. lvi, et saepe colligitur Joan. I, 33, et II, 23.

Dico ergo, hos ante annos viginti, ab ipso Joanne Baptista fuisse baptizatos in Judea. Dum enim ex Asia Hierosolymam de more ad diem festum ascendissent, audientes praedicationem Joannis, ejus baptismum susceperunt, ab eoque